

Φιλιά εις τα παιδιά

Μια ταινία ντοκιμαντέρ του Βασίλη Λουλέ
Διάρκεια για τα σχολεία: 95 λεπτά
© 2012

Επιλογή από κείμενα που γράφτηκαν για την ταινία

Τα παιδιά που έμειναν παιδιά

(για το ντοκιμαντέρ «Φιλιά εις τα παιδιά»)

Παιδικά παιχνίδια σε χέρια παιδιών. Μουσικές από αρκουδάκια, κούκλες, πολύχρωμες μπάλες, τραίνα που περνούν στο πουθενά και διηγήσεις πέντε παιδιών – που διασώθηκαν από το κυνήγι των Ναζί. Αντιθέσεις. Τα παιδιά που έμειναν πάντα παιδιά. Με μούσες και παγωμένα χαμόγελα που γράφουν πάνω από την κεφαλή τους. Θείες ψυχές που χάθηκαν σαν εικόνες και μένουν οι στοιχειωμένες φωνές τους πάνω από πηγάδια, αυλές, σάλες δίπλα σ' αδέρφια – κι αυτά χαμένα – και συγγενείς. Συγγενείς που η φωτογραφία τους, θολή, δεν ξεχωρίζεις ποιοί επέζησαν, ποιοί σβήστηκαν από τον χάρτη. Και παντού σιωπή. Το Ολοκαύτωμα με ήχους από παιχνίδια που τα παιδιά δεν θα κρατήσουν ποτέ στα χέρια. Μεγάλοι που διηγούνται σαν σπάνια λογοτεχνία. Ο Βασίλης Λουλέ ετοίμασε ένα αριστουργηματικό ντοκιμαντέρ – ντοκουμέντο σπαραγμού – που δεν μπορώ να το περιγράψω άλλο. Γιατί με διαλύει. Με κάνει να ντρέπομαι που βλέπω.
Γράφω.

Γιώργος Χρονάς

συγγραφέας

Πρώτη δημοσίευση: LiFO 6/2/2013

<http://www.lifo.gr/team/gnomes/35863>

Ο Ίνο κι εγώ

(Με αφορμή το ντοκιμαντέρ «Φιλιά εις τα παιδιά»)

Κάποτε, μιλώντας για την Θεσσαλονίκη είχα σημειώσει ότι «η πόλη αυτή με είχε πληγώσει αφάνταστα». Η πόλη που μετανάστευσε η οικογένεια μου το 1941 για να αποφύγουμε την βουλγαρική κατοχή στην Καβάλα.

Στην Θεσσαλονίκη πέρασα την παιδική μου ηλικία στα χρόνια του πολέμου, παίζοντας με τους συνομήλικους στην αυλή της Αγίας Θεοδώρας μπίνγκο, αγιούτο, χαρτόνια ή κολλώντας τα αυτιά μας στα τηλεγραφόξυλα για να συλλάβουμε την βουή του άπειρου κόσμου. Κάποια μέρα ένας από τους φίλους, ο Ίνο, έφυγε με το караβάνι των Εβραίων από την Εγνατία Οδό, πάνω σε κάρο με το τεράστιο κίτρινο αστέρι στο μανίκι. Και δεν ξαναγύρισε.

Οι μνήμες αυτές ξύπνησαν όταν είδα το ντοκιμαντέρ του Βασίλη Λουλέ «Φιλιά εις τα παιδιά». Οι ιστορίες της Ροζίνας, του Σήφη, της Ευτυχίας, της Σέλλυ και του Μάριο που σώθηκαν από το Ολοκαύτωμα, χάρη στην υιοθεσία τους από χριστιανικές οικογένειες, ζωντανεύουν τη μνήμη χιλιάδων Εβραίοπουλων: εκείνων που δεν πρόλαβαν ποτέ να μεγαλώσουν.

Κι εμείς που μεγαλώσαμε στην ίδια πόλη με την απουσία τους, βιώσαμε τον δεύτερο αφανισμό που υπέστησαν μετά τα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Συρρικνώθηκαν ως παρουσία και αφανίστηκαν ως μνήμη σε μια πόλη που αναπτυσσόταν κρύβοντας επιμελώς τις πληγές και τις ενοχές της.

Το ντοκιμαντέρ του Λουλέ μέσα από τις συγκινητικές ιστορίες των πέντε διασωθέντων παιδιών επαναφέρει και κάποιες αξίες που πρέπει να ξαναβρούμε, όπως αυτές της αλληλεγγύης και της συντροφικότητας, που πρόσφεραν κάποιοι άνθρωποι στους Εβραίους, και μερικοί το πλήρωσαν με τη ζωή τους.

Βασίλης Βασιλικός

συγγραφέας

Πρώτη δημοσίευση: Εφημερίδα των Συντακτών 2/2/2013

Αναδημοσίευση: LiFO 6/2/2013

<http://www.lifo.gr/team/gnomes/35863>

Γέφυρες μνήμης

Η 27η Ιανουαρίου έχει ανακηρυχθεί από τον ΟΗΕ Διεθνής Ημέρα μνήμης για τα εκατομμύρια θύματα του ναζιστικού Ολοκαυτώματος κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: επιλέχθηκε ως επέτειος της απελευθέρωσης του Άουσβιτς-Μπίρκεναου, του μεγαλύτερου στρατοπέδου θανάτου, από τα προελαύνοντα σοβιετικά στρατεύματα. Ανάμεσα στα θύματα της γενοκτονίας συγκαταλέγονται τουλάχιστον 60.000 Ελληνοεβραίοι από τους 73.000 που -σύμφωνα με την απογραφή του 1940- ζούσαν στην κατεχόμενη Ελλάδα.

Από τους «τυχερούς», ελάχιστοι θα επιβίωναν χωρίς τη βοήθεια των συμπολιτών, ανωνύμων κυρίως, αλλά και θεσμικά οργανωμένων: στην Αντίσταση, στην Εκκλησία, στην Αστυνομία ακόμη. Βέβαια, όπως σε κάθε κατεχόμενη χώρα, δεν έλειπαν εκείνοι που συνέπραξαν στο έγκλημα, εισπράττοντας κάποια αργύρια της προδοσίας. Οι Ελληνοεβραίοι, αφενός, και πολλοί Έλληνες της πλειοψηφίας αφετέρου, ανέπτυξαν μεταπολεμικά -εν μέρει έως σήμερα- αποκλίνουσες, μονοδιάστατες, συχνά ανταγωνιστικές αφηγήσεις για τα ίδια ιστορικά γεγονότα.

Στην πολυβραβευμένη ταινία-ντοκιμαντέρ «Φιλιά εις τα παιδιά», του Βασίλη Λουλέ, μιλούν τρεις γυναίκες και δύο άντρες που επί Κατοχής ήταν παιδιά 5 έως 11 χρονών. Καλεσμένος στο μεταπτυχιακό μου σεμινάριο, ο σκηνοθέτης συνομίλησε με νέους ιστορικούς για το πώς μπορεί να γίνει μια ταινία για το Ολοκαύτωμα, στην οποία πρωταγωνιστές δεν είναι επιζήσαντες του Άουσβιτς, αλλά *κρυμμένα παιδιά*, μια κατηγορία άγνωστη στον πολύ κόσμο. Σκόπιμα θέλησε να εστιάσει σε αυτή την ομάδα θυμάτων της ναζιστικής λαίλαπας, σε ανθρώπους δηλαδή που έζησαν μήνες, χρόνια στη σκιά, αποτραβηγμένοι στην παρανομία, ξεριζωμένοι. Συμπατριώτες χριστιανοί τους έκρυψαν με κίνδυνο ζωής. Η Ροζίνα Ασσέρ-Πάρδο, η δική μας Άννα Φρανκ, -αφού δραπετεύσε από το γκέτο (όπου «δεν υπήρχε παιχνίδι»)– έμεινε **548 μέρες**, ατέλειωτες, κρυμμένη σε διαμέρισμα της Θεσσαλονίκης. Δεν τολμούσε να κάνει θόρυβο, μόνο τα βράδια κρυφοκοίταγε από το παράθυρο τους δρόμους, την «εκκαθαρισμένη» από το εβραϊκό στοιχείο πόλη. Να φανταστούμε την αδυσώπητη σιωπή, το ανοίκειο σκοτάδι στο οποίο εξαναγκάζονταν να ζουν, μακριά από φίλους και συγγενείς, αφού οι περισσότεροι είχαν απαχθεί στο Άουσβιτς. «Από τη δική μου οικογένεια», επισημαίνει άλλη θεσσαλονικιά αφηγήτρια, «χάθηκαν 23 άτομα»... Αργότερα, τα κρυμμένα παιδιά ένιωθαν ως «μόνοι επιζώντες», αφού ελάχιστοι ομόθρησκοί τους επέστρεψαν από τα κολαστήρια, και αυτοί κατά κανόνα σιωπούσαν για την *ακραία εμπειρία*.

Στο τέλος του ντοκιμαντέρ, ο Μάριος Σούσης σεργιανίζει την εγγονή του, μαζεύουν λουλούδια και της εκμυστηρεύεται το κρυφό μήνυμα του λιγότερο εντυπωσιακού, του χαμομηλιού: έχει θεραπευτικές ικανότητες. Ο ίδιος τις είχε δοκιμάσει ως παιδί, μαζεύοντας ακούραστα χαμομήλια για να γιατρευτεί ο μπαμπάς όταν θα παλιννοστούσε άρρωστος από το (ατέρμονο) ταξίδι - όπως τον παρηγορούσε η γιαγιά, εμφυσώντας του τη ζωτική ελπίδα... Τώρα παραδίδει τη σκυτάλη.

Έτσι, τα άλλοτε κρυμμένα παιδιά αποδεικνύονται γεφυροποιοί, με πολλαπλή έννοια: γέφυρες μνήμης ανάμεσα στις γενιές, γέφυρες κατανόησης μεταξύ Εβραίων και μη, ακόμη και γέφυρες προσέγγισης και συμφιλίωσης με τους απόγονους των θυτών.

Ο σκηνοθέτης δεν ήθελε απλώς άλλη μια δραματική ταινία για το Ολοκαύτωμα, θέλησε να επικεντρωθεί στον υπόκωφο τρόπο και στον αποκλεισμό που τα παιδιά βίωναν μέσα σε συνθήκες έσχατης ανωμαλίας. Δεν εκβιάζεται το συναίσθημα, ενώ οι αφηγητές μιλούν με απέριπτη αμεσότητα. Καταφαίνεται η γενναιότητα των ανθρώπων, των (όχι μόνο κατ' όνομα) Χριστιανών που ρίσκαραν τη ζωή τους βοηθώντας αυτά τα παιδιά. Ταυτόχρονα σκιαγραφείται η συνεχιζόμενη φθορά των εβραϊκών κοινοτήτων της χώρας και μετά την Απελευθέρωση. Η κανονικότητα της ζωής είχε χαθεί, τίποτα δεν ήταν πλέον το ίδιο, και αυτό αναδεικνύεται με ποιοτικό τρόπο στην ταινία. Εν τούτοις η Ροζίνα Ασσέρ-Πάρδο διασαφηνίζει: «Έχω απαλλαγεί πια απ' το μίσος. Μισώ μόνον αυτούς που πάνε να μιμηθούν εκείνους». Η Ροζίνα χτίζει γέφυρες. Αλλά όχι για αυτούς που караδοκούν να τις γκρεμίσουν. Χρέος να επαγρυπνούμε όλοι.

Χάγκεν Φλάισερ

Καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πρώτη δημοσίευση: ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ 27/1/2013

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_2_27/01/2013_509072

Σχόλια για την ταινία «Φιλιά εις τα παιδιά»

Παρότι ελκυστικός, ο τίτλος «Φιλιά εις τα παιδιά» με απώθησε. Δεν σκόπευα να δω την ταινία και τα πρώτα λεπτά της επιβεβαίωσαν τους αρχικούς μου φόβους. Οι συγκεντρώσεις των Εβραίων από τους Ναζί, η προσήλωση του φιλμ στα μικρά παιδιά, μου προκάλεσαν αβάσταχτη φρίκη. Όμως έμεινα να παρακολουθώ και σύντομα συνειδητοποίησα πως είχα απορροφηθεί εντελώς. Πρόκειται για ένα σπαρακτικό, καίριο ντοκιμαντέρ, μια εντυπωσιακή προσθήκη στην πλούσια φιλομορφία των ιστορικών ταινιών για το Ολοκαύτωμα.

Τα πέντε πρόσωπα, που με τις μαρτυρίες τους διαμορφώνουν τον πυρήνα του φιλμ, είναι απίστευτα ελκυστικά. Μιλούν με συναίσθημα, ευφυΐα και αξιοπρέπεια, τα λόγια τους φανερώνουν ένα γοητευτικό ψυχολογικό βάθος. Συχνά, όσα δεν ανακαλούν ή πράγματα για τα οποία δεν μπορούν να μιλήσουν, αποδεικνύονται εξ ίσου αποκαλυπτικά με αυτά που θυμούνται και συζητούν. Οι προσωπικές τους περιγραφές επιβίωσης προσθέτουν μια ανεξίτηλη πινελιά ανθρωπιάς στην ιστορία, καλύπτοντας ένα ευρύ θεματικό φάσμα, από την κοινωνική απομόνωση ως την ενοχή του επιζήσαντα. Τα τραγούδια, το ημερολόγιο εγκλωβισμού, η σχολική έκθεση ενός νεαρού θύματος για τα καράβια, όλα αυτά, αποδεικνύονται εξαιρετικά επιδραστικά ντοκουμέντα προσωπικών ιστοριών, εμπλουτίζοντας αυτή τη συγκινητική ταινία.

Το φιλμ είναι πανέμορφα σκηνοθετημένο, με κάμερα ευαίσθητη στις λεπτές αποχρώσεις των αφηγήσεων και των κινήσεων των πέντε επιζώντων. Η σκηνή της επίσκεψης στο στρατόπεδο συγκέντρωσης είναι συγκλονιστική, η εξιστόρηση σταματά και η ταινία βουβαίνεται, προσδίδοντας ένα αποσβολωτικό νέο νόημα στο ανείπωτο. Η σκηνή με τον Μάριο να διασχίζει έναν κήπο μαζεύοντας λουλούδια με την εγγονή του, αναβιώνει με συνταρακτικό τρόπο την ίδια την παιδική ηλικία του, όταν μάζευε χαμομήλι προσμένοντας μάταια τον ερχομό του δικού του πατέρα.

Συνολικά, το φιλμ μας γεμίζει με ικανοποίηση καθώς τελικά αποτελεί μια κατάφαση στη ζωή. Ενώ οι εμπειρίες της παιδικής ηλικίας επηρέασαν, ακόμα και καθόρισαν την ενήλικη ζωή των πέντε προσώπων, η ζωή συνεχίζεται και μια νέα γενιά ανθίζει για να θυμάται αυτούς που θυσιάστηκαν.

James DeMetro

Διευθυντής του New York Greek Film Festival

Πρώτη δημοσίευση: LiFO 6/2/2013

<http://www.lifo.gr/team/gnomes/35863>

Σκέψεις της Εύας Στεφανή για το ντοκιμαντέρ «Φιλιά εις τα παιδιά»

Το ντοκιμαντέρ του Βασίλη Λουλέ είναι ένα από τα ελάχιστα ελληνικά ντοκιμαντέρ με θέμα την γενοκτονία των Ελλήνων Εβραίων στη διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου. Αφορά μία σκοτεινή περιοχή της ελληνικής Ιστορίας που έχει γίνει ευρύτερα γνωστή την τελευταία τριακονταετία. Η σημασία του, και μόνο για τον παραπάνω λόγο, είναι τεράστια. Οι αρετές της ταινίας όμως δεν περιορίζονται στο θέμα αλλά και στην ιδιαίτερη σκηνοθετική γραφή του δημιουργού που αποκαλύπτει αναπάντεχα μια πτυχή της ελληνικής Ιστορίας μέσα από το παιδικό βλέμμα.

Η ταινία *Φιλιά εις τα παιδιά* δομείται με βάση τις προφορικές μαρτυρίες πέντε ηρώων/αφηγητών, της Ροζίνας, της Ευτυχίας, της Σέλλυς, του Σήφη και του Μάριου, που βίωσαν την γερμανική κατοχή ως παιδιά εβραϊκών οικογενειών σε διαφορετικά μέρη της Ελλάδας. Οι εξιστορήσεις αυτές αποτελούν τον βασικό αφηγηματικό ιστό του έργου. Γύρω από αυτές τις διηγήσεις ο Βασίλης Λουλές μπλέκει υλικά από διαφορετικές πηγές: Οικογενειακές φωτογραφίες των ηρώων, αρχειακό υλικό από την καθημερινή ζωή εβραϊόπουλων στις δεκαετίες τριάντα και σαράντα, επιλεγμένες σκηνές από ταινίες μυθοπλασίας, super-8 από το προσωπικό αρχείο της οικογένειας της Σέλλυς, εικόνες από το Άουσβιτς τραβηγμένες από το κινητό τηλέφωνο του Μάριου, σκηνές από ντοκιμαντέρ του φωτογράφου Κώστα Μπαλάφα, πρωτότυπο ιστορικό αρχειακό υλικό και τέλος σκηνές που έχει τραβήξει ο ίδιος ο σκηνοθέτης που συνδέονται με τρόπο άμεσο ή υπαινικτικό με την εμπειρία των παιδιών την περίοδο πριν, μετά και στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής. Όλα αυτά τα φαινομενικά ανόμοια υλικά είναι εξαιρετικά εναρμονισμένα μεταξύ τους αφήνοντας τον θεατή να γίνει κοινωνός όχι μόνο της ζοφερής ρεαλιστικής πραγματικότητας αλλά και του πλούσιου φαντασιακού κόσμου των παιδιών. Εστιάζοντας ο σκηνοθέτης στο “λοξό” παιδικό βλέμμα, δίνει ένα αναπάντεχο πορτραίτο της κατοχικής και μετακατοχικής εμπειρίας φωτίζοντας ζητήματα παραγνωρισμένα από την επίσημη Ιστορία, όπως ο κόσμος των αισθήσεων, η σημασία του παιχνιδιού, η σιωπή.

Όπως είναι επόμενο, κεντρικό θέμα στις αφηγήσεις των ηρώων είναι ο τρόμος και ο θάνατος. Παράλληλα όμως αντιλαμβανόμαστε ότι ο φανταστικός κόσμος που δημιουργούσαν τα παιδιά μέσω του παιχνιδιού έδινε τη δυνατότητα μίας σθεναρής αντίστασης απέναντι στη βία. Σταδιακά στο ντοκιμαντέρ αναδύεται η κομβική σχέση τους με το παιχνίδι ως μοχλός άμυνας στον κίνδυνο των κατακτητών. Η σχέση τους αλλά και ο αποχωρισμός από τα παιχνίδια παίζει σημαντικό ρόλο στις αφηγήσεις. Όταν ο Σήφης φυγαδεύτηκε από την Κρήτη στην Αθήνα, αυτό που θυμάται είναι το ξύλινο αλογάκι του με το οποίο είχε προσπαθήσει να παίξει για τελευταία φορά. Στις πιο αναπάντεχες στιγμές ή τόπους υπάρχει χώρος για το μαγικό κόσμο του παιχνιδιού και της φαντασίας. Η Ροζίνα λέει: *“Στην ταρατάσα δεν μας έβλεπε κανείς. Είχε ένα πεζουλάκι μόνο στο οποίο ανεβαίναμε και το κάναμε καράβι και παίζαμε ότι αρμενίζαμε σε θάλασσες ελεύθερες από Γερμανούς. Ήταν το πιο ωραίο μας παιχνίδι. Αυτή η ταρατάσα ήταν όλος μου ο κόσμος.”* Η εμμονή του σκηνοθέτη στην καταγραφή των στιγμιότυπων που σχετίζονται με το παιχνίδι δεν οδηγεί στον συναισθηματισμό αλλά έχει σαφή στόχευση. Να τονίσει την επαναστατική σημασία του παιχνιδιού ως τρόπο διαφυγής αλλά και άμυνας μπροστά στην απειλή του κινδύνου.

Οι αναμνήσεις των πέντε επιζήσαντων στην ταινία του Λουλέ έχουν το χαρακτηριστικό της έντονης και διαυγούς αισθητηριακής μνήμης. Η όσφρηση, η ακοή, η αφή και οι άλλες αισθήσεις είναι εξαιρετικά ζωντανές στις μαρτυρίες των ηρώων. Οι ήχοι του πολέμου, η ένταση τους αλλά και η αναγκαστική σιωπή επειδή κρυβόντουσαν βρίσκεται στο κέντρο των διηγήσεων. Η Ροζίνα που έζησε επί ενάμιση χρόνο κρυμμένη με την οικογένειά της στο σπίτι ενός γιατρού στο κέντρο της Θεσσαλονίκης επανέρχεται συχνά στο θέμα της σιωπής: *“Αυτό που χαρακτήριζε εκείνη την εποχή ήταν η απόλυτη σιωπή. Όλο εκείνο το διάστημα δεν θυμάμαι να ακούσαμε μουσική. Δεν θυμάμαι να φωνάζαμε σαν παιδιά ή να παίζαμε ένα τρελό κνηνηγό. Ενάμιση χρόνο δεν ξέρω κι αν ακούγαμε τους εαυτούς μας να μιλάμε”*. Και συνεχίζει: *“Αλλά ευτυχώς υπήρχε το παιχνίδι, και πώς συνεννοούμασταν για το παιχνίδι δεν ξέρω. Ίσως μιλώντας χαμηλόφωνα”*.

Ίσως το στοιχείο που εμφανίζεται πιο συχνά και με μεγαλύτερη ένταση στις συνεντεύξεις είναι το ζήτημα της συντροφικότητας και της αγάπης, ως κινητήρια δύναμη αντοχής σε συνθήκες άμετρης βίας. Τα “παιδιά” δεν παύουν να μιλούν για τους ανθρώπους που τους βοήθησαν να κρυφτούν και να γλυτώσουν τον θάνατο. Η μαρτυρία του Σήφη αφιερώνεται σχεδόν ολόκληρη στην Αθηνά, στην “παραμάνα” του που με κίνδυνο της ζωής της τον φυγάδευσε στην Αθήνα και τον έκρυψε στην διάρκεια του πολέμου. Οι διηγήσεις της Ευτυχίας, της Σέλλυς και του Μάριου περιστρέφονται γύρω από την αγάπη και τη φροντίδα της ευρύτερης οικογένειας. Η Ροζίνα ανατρέχοντας στο κατοχικό ημερολόγιό της μας κάνει κοινωνούς της σχέσης λατρείας που είχε με την συμμαθήτριά της, τη Μαρία. *“Την γιορτή του αγίου Δημητρίου, ημέρα ελευθερίας για τη Θεσσαλονίκη θα την θυμάμαι με τρελή αγάπη γιατί βγήκα στο δρόμο, κατηφόρισα την Τσιμισκή και πήγα να βρω την Μαρία.”*

Όλες αυτές οι μικρές ανεπίσημες ιστορίες που προέρχονται από τις λεπταίσθητες παρατηρήσεις της παιδικής ηλικίας σπάνια αποτελούν μέρος επίσημων ιστορικών πηγών. Ακόμα περισσότερο δεν ανιχνεύονται σε ακαδημαϊκά ντοκιμαντέρ που ασχολούνται με το να “εκπαιδεύσουν” το κοινό τους για μείζονα ιστορικά ζητήματα μέσα από ένα

μονοφωνικό εξουσιαστικό λόγο. Ο Λουλές κατορθώνει να ανυψώσει το φαινομενικά ασήμαντο στο επίπεδο του ουσιώδους και του πρωταρχικού. Φέρνοντας στο κέντρο του αφηγηματικού ιστού της ταινίας τις αισθήσεις, τους ήχους, το παιχνίδι, τη σημασία της ανθρώπινης επαφής στην εμπειρία των επιζήσαντων αποκαλύπτει μία νέα εικόνα της ελληνικής Ιστορίας, αναφορικά με την εμπειρία των Ελλήνων Εβραίων.

Η ταινία του Βασίλη Λουλέ *Φιλιά εις τα παιδιά* αποτελεί ένα εξαιρετικό υπόδειγμα ενός ιστορικού ντοκιμαντέρ που συνδυάζει την ενδελεχή έρευνα, τη σκηνοθετική δεξιότητα στη σύνθεσή του υλικού και την αγάπη και τον σεβασμό του δημιουργού για τους ήρωές του. Τα παραπάνω τα επιτυγχάνει χωρίς να σκοντάφτει ποτέ στην παγίδα του διδακτισμού και της μεγαλοστομίας.

Η ταινία *Φιλιά εις τα παιδιά* είναι μία βαθύτατα ουμανιστική ταινία, αναγκαία για την ανάγνωση του παρελθόντος αλλά και του παρόντος.

Εύα Στεφανή

Σκηνοθέτρια - Πανεπιστημιακός

Πρώτη δημοσίευση: TVXS.gr 28/2/2013

«Φιλιά εις τα παιδιά»

«*Ηρθαν οι Γερμανοί με μια μοτοσυκλέτα, εκείνη που δίπλα είχε ένα καρτσάκι, και στο καρτσάκι είχανε τον πατέρα μας και...*», αφηγείται με ήρεμη φωνή ένας άνθρωπος που έζησε παιδάκι το ξαφνικό σοκ να βλέπει τον πατέρα του κι εκείνος να γυρίζει το πρόσωπο για να εμποδίσει τα παιδιά να τον αναγνωρίσουν, γιατί οι ναζί έψαχναν τα άλλα μέλη της εβραϊκής οικογένειας, έτσι να μαρμαρώνει το παιδί ακίνητο και περίτρομο να κοιτάζει τη μοτοσυκλέτα με τους ένστολους οπλισμένους να φεύγει με τον πατέρα του στο καρότσι...

Στην πολυβραβευμένη ταινία ντοκιμαντέρ του Βασίλη Λουλέ «*Φιλιά εις τα παιδιά*» μιλάνε πέντε πρόσωπα, τρεις γυναίκες και δύο άντρες που ήταν παιδιά 4 έως 10-11 χρονών τη ναζιστική κατοχή. Μιλάνε απλά, χωρίς δραματικότητα, πράγμα που κάνει την αφήγηση ανελέητη. Πώς εκτυλίχτηκε στα παιδικά τους μάτια ο ιστορικός εφιάλτης. Ανέμελα παιδιά ήταν όταν ξάφνου μπήκαν στην πόλη τους (Θεσσαλονίκη, Γιάννενα, Χανιά, Αθήνα) εκφοβιστικοί μηχανοκίνητοι στρατιώτες και εκτός από τα δεινά για όλους τους Έλληνες ακούστηκε ότι θα εξοντώσουν τους Εβραίους.

Άκουσαν πως θα πάνε κάπου «*που το λέγανε γκέτο*», ύστερα «*μας έβαλαν κονκάρδες, ένα κίτρινο άστρο...*». Άκουσαν για τον κίνδυνο που απειλούσε τα παιδιά, «*Μα, θα σκοτώσουν παιδιά;*», θυμάται η αφηγήτρια τη Γιαννιώτισσα γιαγιά της να ρωτάει. Απομακρύνονται από την οικογένεια και συμπατριώτες Χριστιανοί τα κρύβουν, οι σκηνές εναλλάσσονται ανεξίτηλα χαραγμένες στο μυαλό τους, «*Θα σε λένε Ρούλα από δω και πέρα. Ήτανε Τετάρτη απόγεμα. Φοβόμουνα πάρα πολύ. Αυτό το θυμάμαι καλά*».

Οι γονείς και όλοι οι δικοί τους χάθηκαν με «*εκείνα τα τραίνα*». Κι ένα γράμμα που απόμεινε του πατέρα, έγραφε: «*Σήμερα, φύγαμε με τα τραίνα... καλή αντάμωση, φιλιά εις τα παιδιά*». Δεν ξανανταμώθηκαν ποτέ. «*Από τη δική μου οικογένεια*», λέει η Θεσσαλονικιά αφηγήτρια, «*χάθηκαν 23 άτομα*» [σιωπή]. Όταν απελευθερώθηκε η Θεσσαλονίκη, τα κρυμμένα παιδιά βγήκαν έξω, «*...νιώθαμε οι μόνοι επιζώντες...*» και όταν αργότερα κάποιος από τους ελάχιστους επιζήσαντες γύρισε, «*στην αρχή δεν τον πίστευαν, νόμιζαν ότι τρελάθηκε*».

Άννα Φραγκουδάκη

Εφημερίδα «*ΤΑ ΝΕΑ*» 29/12/2012

<http://www.tanea.gr/vivliodromio/?aid=4778062>

ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΚΡΙΤΙΚΩΝ

Πέντε μικρά Εβραϊόπουλα στην Ελλάδα της γερμανικής κατοχής που σώθηκαν από τον θάνατο χάρη σε οικογένειες χριστιανών και έζησαν στην απόλυτη σιωπή, αφηγούνται τις ιστορίες τους. Σπανίως η κάμερα κεντράρει στα δάκρυά τους και όταν το κάνει ο πόνος τους σε διαπερνά σαν ξυράφι – αδύνατο να τον συλλάβει ανθρώπινος νους. Βγήκα από την αίθουσα συγκλονισμένος.

Ακης Καπράνος – ΤΑ ΝΕΑ 7/2/2013

Η ταινία του Λουλέ βγαίνει την Πέμπτη στην Ταινιοθήκη της Ελλάδας. Αν δεν απεχθανόμουν τα «πρέπει», θα έλεγα ότι οφείλουμε όλοι μας να τη δούμε. Ειδικά σήμερα, με τους απολογητές του Χίτλερ να παριστάνουν τους λαϊκούς σωτήρες

Βένα Γεωργακοπούλου – Εφημερίδα των Συντακτών 2/2/2013

Με ένα επιδέξιο μοντάζ, ο γλαφυρός λόγος των αφηγητών γίνεται εικόνα, συναντά το αρχειακό υλικό (ημερολόγια, επίκαιρα, φωτογραφίες, στρατιωτικά και οικογενειακά φιλμάκια) και μετουσιώνεται σταδιακά σε ζωντανή ιστορία.

Το αποτέλεσμα είναι ένα επίκαιρο και συγκινητικό χρονικό.

Χρήστος Μήτσης – ΑΘΗΝΟΡΑΜΑ 7/2/2013

Εξαιρετικά επιμελής ο Βασίλης Λουλές, ίσως όχι περισσότερο από έναν συνεπή εργάτη της τηλεόρασης που εικονογραφεί όσο σαφέστερα μπορεί μια εκτεταμένη δημοσιογραφική έρευνα, αλλά, πάντως, με πλήρη επίγνωση της δύναμης τόσο του θέματός του όσο και, κυρίως, του απέριπτου προφορικού λόγου των πολυβασανισμένων υποκειμένων, τα οποία αφήνει χωρίς την παραμικρή έξωθεν παρέμβαση πέραν του αρχειακού υλικού να πουν τις συγκλονιστικές τους ιστορίες.

Από τα πιο συγκινητικά ελληνικά ντοκιμαντέρ των τελευταίων χρόνων.

Ρόμπερτ Εκσιέλ – ΕΘΝΟΣ 7/2/2013

Εμπεριστατωμένη, διαφωτιστική έρευνα για την ελληνική πτυχή του Ολοκαυτώματος, που βασίζεται σε μαρτυρίες 5 επιζώντων Εβραίων της Θεσσαλονίκης και αρχειακό υλικό, που ο σκηνοθέτης Βασίλης Λουλές συγκέντρωσε μετά από δουλειά ετών. Ο χειρισμός του αναδίδει σεβασμό και, παρά την απόσταση που κρατά από τους συνεντευξιζόμενους, παιδιά στην Κατοχή, καταφέρνει να αποδώσει με αβίαστη συγκίνηση και προσωπική ματιά τις τραγικές αναμνήσεις τους.

Θοδωρής Κουτσογιαννόπουλος – LIFO/ANTENNA 7/2/2013

Ο Βασίλης Λουλές σκηνοθέτησε ένα συγκλονιστικό ντοκιμαντέρ αποτέλεσμα μιας επίπονης και διεξοδικής έρευνας. Μαζί με τις μαρτυρίες των ανθρώπων παραθέτει σημαντικό και άγνωστο αρχειακό υλικό, από οικογενειακά φιλμ και ντοκουμέντα της εποχής. Αφήνει τους πρωταγωνιστές του να μιλήσουν, καταγράφει τη συγκίνηση τους η οποία μεταδίδεται, χωρίς εκβιασμό, στους θεατές. Η ταινία δεν κραυγάζει, δε δημαγωγεί, δεν καταγγέλλει. Καταφέρνει να μεταδώσει τα μηνύματά της μέσα από τα ίδια τα γεγονότα. Αυτό που τον ενδιαφέρει είναι να πλησιάσει τους ίδιους τους ανθρώπους, να τους δώσει το χώρο που χρειάζονται ώστε να όποια μηνύματα να προκύψουν αβίαστα μέσα από τα βιώματά τους.

Στράτος Κερσανίδης – ΕΠΟΧΗ 10/2/2013

Βλέπεις την ταινία και δεν γεμίζεις από φρίκη, αποτροπιασμό, εκδικητικότητα ή κάτι άλλο. Νιώθεις μέσα σου να ρέει ο χρόνος της ανθρώπινης αισιοδοξίας, η περιπέτεια της ζωής, η διεκδίκηση του υπάρχειν. Πράγματα τόσο εύλογα, σήμερα αποκτούν τη σωστή και φιλοσοφική τους διάσταση, δοσμένα με σωστή αισθητική και αρτιότητα άποψης και ιδίως με κινηματογραφική ροή. Γιατί με την έβδομη τέχνη δεν έχουμε δικαίωμα να παρακάμπουμε μια αλήθεια. Οι ταινίες, όποιο θέμα κι αν έχουν, είναι υποχρεωμένες να μας κρατούν καθηλωμένους.

Το «Φιλιά εις τα παιδιά» είναι έτσι ή αλλιώς επίτευγμα, σας το γράφω ανεπιφύλακτα.

Με ενθουσίασε και προτείνω να μη το χάσετε.

Αλέξης Δερμεντζόγλου – ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ 17/2/2013

Οι μαρτυρίες τους συγκλονίζουν και ο σκηνοθέτης χτίζει ως και σασπένς μέσα από την αφήγηση των ανθρώπων. Οι ουλές που άφησε η φρίκη και θα μείνουν για πάντα χαραγμένες στην ψυχή αυτών των ανθρώπων μετατρέπονται σε ζωντανές εικόνες, χωρίς ποτέ η ταινία να γλιστρά στην παγίδα του λαϊκισμού. Αντιθέτως, οι άνθρωποι αυτοί σε σκλαβώνουν με την αξιοπρέπεια και την ανθρωπιά τους. Σε συνδυασμό με το σπάνιο αρχειακό υλικό που συγκέντρωσε ο Λουλές, το αποτέλεσμα είναι ένα σπάνιο τεκμήριο που απλώς και μόνο για ιστορικούς λόγους οφείλει κανείς να έχει υπόψη του.

Γιάννης Ζουμπολάκης – ΤΟ ΒΗΜΑ 7/2/2013

Ακολουθεί πλήρης λίστα με τα links των δημοσιεύσεων της ταινίας

1) Κείμενα – προσωπικές αναγνώσεις της ταινίας στον Τύπο

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τα κείμενα της Αριέλλας Ασέρ και της Οντέτ Βαρών, προς το παρόν, μπορείτε να τα δείτε μόνο ως αρχεία word

Κείμενο της Ελένης Χοντολίδου στο protagon.gr_23/4/2013
<http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.cinema&id=23610>

Κείμενο του Γιώργου Κόκκινου στο ΒΗΜΑ-online_22/3/2013
<http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=503879&wordsinarticle=>

Κείμενο της Εύας Στεφανή στο tvxs.gr_28/2/2013
<http://tvxs.gr/news/blog%CE%AC%CF%81%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82/%CF%83%CE%BA%CE%AD%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BA%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AD%CF%81-%C2%AB%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CE%AC-%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%AC%2%BB>

Κείμενο της Μαρίζας Ντεκάστρο στην ΑΥΓΗ_24/2/2013
<http://www.avgi.gr/article/65943/skepseis-gia-tin-tainia-«filia-eis-ta-paidia»>

Κείμενο της Αριέλλας Ασέρ στο περιοδικό the books' journal (online)_21/2/2013
<http://booksjournal.gr/κρυμμένα-στο-φως-για-την-ταινία-του-βασ/>
Αναδημοσιεύτηκε στο site της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας (ΕΨΕ)
http://psychoanalysis.gr/index.php?option=com_k2&view=item&id=37

Κείμενο του Βασίλη Ξυδιά στο tvxs.gr_16/2/2013
<http://tvxs.gr/news/έγραψαν-είπαν/τα-χαμομήλια-είναι-φάρμακο-του-βασίλη-ξυδιά>
Αναδημοσιεύτηκε στο site: Αντίφωνο_18/2/2013
<http://www.antifono.gr/portal/Πρόσωπα/Ξυδιάς/Αρθρογραφία/4206-Τα-χαμομήλια-είναι-φάρμακο.html>

Κείμενο του Αχιλλέα Κυριακίδη στην ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ_15/2/2013
Αναδημοσιεύτηκε στο site www.shortfilm.gr_16/2/2013
<http://www.shortfilm.gr/new.asp?id=606>

Κείμενο του Φώτου Λαμπρινού στο tvxs.gr_11/2/2013
<http://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/o-fotos-lamprinoy-gia-ntokimanter-filia-eis-ta-paidia-toy-bloyle>

Κείμενο του Κώστα Σπυρόπουλου στο protagon.gr_11/2/2013
<http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.article&id=22025>

Κείμενο του Λευτέρη Ξανθόπουλου στην ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ_8/2/2013
<http://www.enet.gr/?i=news.el.texnes--politismos&id=342166>
Αναδημοσιεύτηκε στο περιοδικό ΕΝΤΕΥΚΤΗΡΙΟ_14/2/2013
http://entefktirio.blogspot.gr/2013/02/blog-post_14.html και στο <http://bibliotheque.gr/?p=17005>

Κείμενα των: Γιώργου Χρονά, Βασίλη Βασιλικού & James DeMetro_LiFO_6/2/2013
<http://www.lifo.gr/team/gnomes/35863>
Του Γ. Χρονά βρίσκεται επίσης και στο περιοδικό ΟΔΟΣ ΠΑΝΟΣ, τ.158, σελ. 166
Του Β. Βασιλικού πρωτοδημοσιεύτηκε στην ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ_2/2/2013

Κείμενο της Οντέτ Βαρών-Βασάρ
στην έντυπη έκδοση του περιοδικού "the books' journal", τεύχος 28_2/2/2013

Κείμενο του Χάγκεν Φλάϊσερ στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ_27/1/2013
http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_civ_2_27/01/2013_509072

Κείμενο της Άννας Φραγκουδάκη στα ΝΕΑ_29-30/12/2012
<http://www.tanea.gr/vivliodromio/?aid=4778062>

2) Δημοσιογραφικές παρουσιάσεις και άρθρα στον Τύπο

Άρθρο του Γιάννη Ζουμπουλάκη στο ΒΗΜΑ_10/2/2013
<http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=497204&h1=true#commentForm>

Άρθρο της Βένας Γεωργακοπούλου στην ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ_2/2/2013
<http://www.efsyn.gr/?p=20535>

Άρθρο της Ευάννας Βενάρδου στην ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ_27/1/2013
<http://www.enet.gr/?i=news.el.texnes--politismos&id=338989>

ΠΑΡΑΛΛΑΞΗ_parallaximag.gr_ Γιάννης Τσολακίδης _25/2/2013
<http://www.parallaximag.gr/parallax-view/ti-na-kryfteis-apta-paidia>

ΠΑΡΑΛΛΑΞΗ_parallaximag.gr_ Άννα Ποδάρα_17/2/2013
<http://www.parallaximag.gr/reportage/filia-eis-ta-paidia>

ΕΞΩΣΤΗΣ_Γιάννης Γκροσδάνης_15/2/2013
<http://www.exostispress.gr/c5-451>

3) Η ΓΝΩΜΗ ΤΩΝ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ_Αλέξης Δερμεντζόγλου_17/2/2013
<http://www.makthes.gr/news/arts/100498/>

Η ΕΠΟΧΗ_Στράτος Κερσανίδης_10/2/2013
<http://www.epohi.gr/portal/politismos/cinema/13599-2013-02-10-21-26-41>

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ_ Δημήτρης Μπούρας_7/2/2013
http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_civ_2_07/02/2013_510443

ΕΘΝΟΣ_Ρόμπι Εκσιέλ_7/2/2013
<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22803&subid=2&pubid=129285915>

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ_Νίνος Φένεκ Μικελίδης_7/2/2013
<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=342001>

ΤΑ ΝΕΑ_Άκης Καπράνος_7/2/2013
<http://www.tanea.gr/politismos/article/?aid=4789097>

ΑΘΗΝΟΡΑΜΑ_Χρήστος Μήτσος_7/2/2013
<http://www.athinorama.gr/cinema/data/movies/?id=10024663>

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ_Λήδα Γαλανού_7/2/2013
<http://www.efsyn.gr/?p=21835>

ΤΟ ΒΗΜΑ ΟΝ LINE_Γιάννης Ζουμπουλάκης_7/2/2013
<http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=497007>

LiFO_Θοδωρής Κουτσογιαννόπουλος_7/2/2013
<http://www.lifo.gr/mag/cinema/2156>

ATHENS VOICE_Γιώργος Κρασσακόπουλος_7/2/2013
<http://www.athensvoice.gr/culture/movie/%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CE%AC-%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%AC>

to spirto.net_Τατιάνα Καποδίστρια_7/2/2013
<http://tospirto.net/cinema/movie/676>

to-see-nema_Μαριλένα Ιωάννου_6/2/2013
<http://to-see-nema.blogspot.gr/2013/02/children-in-hiding.html>

artic_Έλενα Μπάρκα_6/2/2013
<http://www.artic.gr/kritikes/1498-filia-eiw-ta-paidia>

kemes.wordpress.com_Τίνα Μπαγδατή_2/2/2013
<http://kemes.wordpress.com/2013/02/02/%cf%86%ce%b9%ce%bb%ce%b9%ce%b1-%ce%b5%ce%b9%cf%83-%cf%84%ce%b1-%cf%80%ce%b1%ce%b9%ce%b4%ce%b9%ce%b1/#more-4950>

4) ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ του σκηνοθέτη Βασίλη Λουλέ στον Τύπο

ΑΥΓΗ_Συνέντευξη του Βασίλη Λουλέ στον Κώστα Τερζή_17/2/2013
<http://www.avgi.gr/ArticleActionshow.action?articleID=752807>

protagon.gr_Συνέντευξη του Βασίλη Λουλέ στον Άρη Μαλανδράκη_5/2/2013
<http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.cinema&id=21854>

ΑΘΗΝΟΡΑΜΑ_Συνέντευξη του Βασίλη Λουλέ στον Γιάγκο Αντίοχο_7/2/2013
<http://www.athinorama.gr/cinema/articles/?id=14262>

LiFO_Συνέντευξη του Βασίλη Λουλέ στον Σταύρο Διοσκουρίδη_21/11/2012
<http://www.lifo.gr/mag/features/3513>

FREE SUNDAY_Συνέντευξη του Βασίλη Λουλέ στη Ντέπυ Κουρέλλου_23/2/2013
<http://www.citypress.gr/freesunday/index.html?action=article&article=7550>
<http://www.citydata.gr/freesunday/PDF/218/33.pdf>

to spirto.net_Συνέντευξη του Βασίλη Λουλέ στην Τατιάνα Καποδίστρια_18/2/2013
<http://tospirto.net/cinema/people/11766>

In2life.gr_Συνέντευξη του Βασίλη Λουλέ στον Γιώργο Κόκουβα_12/3/2013
<http://www.in2life.gr/culture/cinema/articles/269127/article.aspx?singlepage=1>

5) ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ του σκηνοθέτη

Με τη Λίνα Στεφάνου, «Lina's Mine» στο Amagi Radio_28/4/2013
<https://docs.google.com/file/d/0B8esDJAGs-PZTFNEbkpicEVMNUE/edit?usp=sharing>

Με την Ελένη Χοντολίδου στο Δημοτικό Ραδιόφωνο Θεσ/νίκης 100,6_12/2/2013
<https://docs.google.com/file/d/0Byj5pU44LgH-OVdWcjZib1JiX00/edit?usp=sharing>

Με τη Μελίνα Δασκαλάκη, «Σκόνη του χρόνου» στο Amagi Radio_1/2/2013
<http://www.mixcloud.com/melinadaskalakis/01022013-amagi-radio/>

6) ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ του σκηνοθέτη

Με την Χριστίνα Κανατάκη στη Δημοτική Τηλεόραση Θεσ/νίκης _20/2/2013
www.youtube.com/watch?v=NmFUj4GOxg8

7) ΚΕΙΜΕΝΑ του σκηνοθέτη Β. Λουλέ με αφορμή την ταινία

“Τρεις ιστορίες της λίμνης”
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ Γιάννενα_ 23/4/2013
<http://www.agon.gr/news/168/ARTICLE/21298/2013-04-23.html>

“Σφυρίγματα των τραίνων που σε πηγαίνουν πιο μακριά απ’ τα τραίνα”
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Λάρισας_ 10/4/2013
<http://www.eleftheria.gr/index.asp?cat=25&aid=50390>

“Δύο φωτογραφίες - Ένα βλέμμα στο φακό”
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ Γιάννενα_ 29/3/2013
<http://www.agon.gr/news/167/ARTICLE/20964/2013-03-29.html>

“Το σπίτι της οδού Τσιμισκή”
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ_ 20/3/2013
<http://news.kathimerini.gr/4dcqi/ w articles civ 2 20/03/2013 514670>